

razdoblja, posebice od ranoga srednjeg vijeka do XX. stoljeća, a osobito je vrijedna spomena činjenica da se krug suradnika kontinuirano širi te da se sve više pojavljuju mladi znanstvenici kao autori tekstova.

Zoran Ladić

Historijski zbornik, god. LIX, Zagreb 2006., 338 str.

Najveći dio najnovijeg broja *Historijskog zbornika* posvećen je istraživanjima povijesti žena. Novija je to historiografska grana čije su metodološke smjernice postavljene sedamdesetih godina XX. stoljeća. U uvodnoj riječi *Zbornika* pod naslovom *Sekcija povijest žena*, navodi se kako se posljednjih dvadesetak godina i hrvatska historiografija zainteresirala za tu problematiku. Početni i temeljni doprinos razvoju povijesti žena u nas dale su povjesničarke poput primjerice Lydije Sklevicky, Mirjane Gross ili Andree Feldmann. Istodobno, započela se razvijati i institucionalna podrška u svrhu promicanja te historiografske grane.

Sve veću popularnost te tematike afirmirao je velik broj sudionika u radu sekcije »Povijest žena« na Prvome kongresu hrvatskih povjesničara održanom u Zagrebu 2000., a odabrana izlaganja te sekcije objavljena su u časopisu *Otium* (br. 7-8, 1999.-2000.). Nakon toga, moderatorica te sekcije Nives Rumenjak odlučila je sekciju »Povijest žena« uvesti kao stalnu sekciju Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti. Sekcija je 2001. godine pokrenula inicijativu za osnutak Udruge za istraživanje povijesti žena »Klio«. Kao nevladina, nepolitička, neprofitna organizacija, udruga ima kao cilj okupljati znanstvenike i znanstvenice zainteresirane za raznolike aspekte historije žena i roda, izvještavati javnost o dostignućima u istraživanju te grane te promicati njezino uključivanje u istraživanja i nastavu povijesti. U posljednjih šest godina Udruga je organizirala niz predavanja s tematikom historije žena različitih povijesnih razdoblja. Na Drugome kongresu hrvatskih povjesničara u Puli 2004. godine, u sklopu rada sekcije održano je četrnaest predavanja, a devet je objavljeno u ovome *Historijskom zborniku*.

Ovaj svezak *Zbornika* podijeljen je u četiri cjeline raspoređene na 335 stranica. Prvu i najopširniju cjelinu (1-301) čini petnaest tematskih članaka koje ćemo ukratko prikazati. Temu pod naslovom *Heraldička građa kao izvor za povijest žena* napisala je Dubravka Peić Čaldarović (1-14). Iz mnoštva tradicionalnih heraldičkih pravila autorica nastoji izdvojiti i prokomentirati ona koja su se primjenjivala za heraldičku identifikaciju žena. Pritom je razmatrala rodna svojstva primarne heraldičke građe – grbova, grbovnica i rodoslovlja. Ako se ta građa precizno iščita i prouči, iz nje se jasno može uvidjeti podrijetlo i obiteljska pripadnost svakog muškarca ili žene, njihov status u obitelji kao i status njihove obitelji, međusobne veze između članova zajednice ili različitih društvenih grupa i dr.

Položaj plemkinja u Slavoniji tijekom srednjega vijeka (15-31) naslov je studije autorice Marije Karbić. Na neki način, radi se o novitetu u istraživanjima te tematike, s obzirom na to da se do sada u hrvatskoj historiografiji nije pridavala veća pažnja položaju plemkinja u hrvatskim zemljama sjeverno od Gvozda. Autorica to obrazlaže činjenicom što je istraživanje položaja i uloge žene u srednjovjekovnom društvu ograničeno relativno rijetkim spominjanjem žena u izvorima. Stoga analizira pravne odredbe sadržane u Tripartitu Stjepana Verböczyja i

upućuje na odstupanja od njih na koja se nailazilo u svakodnevnoj praksi. Također govori o nasljednim pravima plemkinja, njihovoj poslovnoj sposobnosti, položaju udovica, mirazu, skrbništvu nad djecom, brakovima s neplemićima i njihovim posljedicama.

U radu pod naslovom *Žensko upravljanje nekretninama u drugoj polovici 14. stoljeća u Zadru* (33-51) autorica Sabine Florence Fabijanec govori o pravnim i faktičnim stvarnim mogućnostima Zadranci u upravljanju nepokretnim dobrima. Analizom Zadarskoga statuta i njegovih Reformacija, koje osvjetljavaju pravni okvir s obzirom na položaj žena, autorica nastoji sistematizirati važne čimbenike: status žene u obitelji, načine stjecanja imovine, vrste nekretnina i ugovora. Iz navedenoga izvela je zaključak da žene ravnopravno s muškarcima upravljaju nekretninama te su bile gospodarski izuzetno aktivne, a osobito u doba udovištva. Zakon ih je kao i muškarce štitio od različitih zloporaba, ali su u praktičnome životu često znale i nadići zakonske regulative.

Kakav je bio položaj žena na prostoru Hrvatskoga zagorja u XVIII. stoljeću, ilustrira Vlatka Filipić Maligec u radu *Žene galantnog stoljeća* (53-59). Autorica rekonstruira sliku života žena rabeći memoare grofa Adama Oršića, *Annuae* Baltazara Adama Krčelića i sačuvanu korespondenciju kao glavne izvore za tu problematiku. Iz tih izvora autorica dobiva jasnu sliku onodobnog društva, posebno kad je riječ o modi, ophođenju, slobodnom vremenu i udaji. Žena toga doba ocrtana je kao ravnopravan partner u poslu, diobi imanja, parničenju pa čak i u razvratu. No, temeljni je zaključak rada da je XVIII. st. ženama odškrinulo vrata obrazovanja i javnog djelovanja u društvu, dok je preporodno stoljeće i put k modernizaciji odvelo žene još korak dalje.

Počeci visokoškolskoga obrazovanja za žene u Hrvatskoj i usporedba sa stanjem u susjednim zemljama rad je autorice Tihane Luetić (61-68). Na temelju istraživanja arhivske građe T. Luetić ističe da je 1895. godina bila prijelomna u modernizaciji visokoškolskoga sustava, jer je te godine djevojkama kao izvanrednim studenticama – slušačicama omogućen upis na Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, a 1901. djevojkama se dopustio i redovit upis na taj fakultet. Te je godine naredbom Vlade bilo uređeno i polaganje mature (ispita zrelosti) za djevojke u gimnazijama, što je bio preduvjet za upis na fakultet. U članku autorica daje i grafički prikaz iz kojega se vidi kretanje brojčanoga udjela studentica na Filozofskome fakultetu u cjelokupnoj studentskoj populaciji do početka Prvoga svjetskog rata. Dobiveni podatci detaljno su analizirani i uspoređeni sa stanjem u susjednim zemljama Austriji i Mađarskoj te zemljama na prostoru Balkana.

Problematiku obrazovanja žena u XIX. stoljeću razmatra i Ida Ograjšek Gorenjak s Filozofskoga fakulteta u Zagrebu u članku *Odgovorne pred historijom. Prve učenice privremenog ženskog liceja* (69-91). Osnutak privremenoga ženskog liceja u Zagrebu 1892. označuje velik pomak u obrazovnim mogućnostima žena u Hrvatskoj, tvrdi autorica. Ona u svojoj analizi (potpomognutoj kvantitativnim podacima iskazanim u grafikonima) iskazuje strukturu prvih učenica toga liceja s obzirom na njihov broj, polazak škole, društveni status, smjer, boravište, vjeroispovijest, imovinsko stanje, uspjeh, profesionalnu sudbinu i intimni doživljaj svoga školovanja. Tako, primjerice, podatci o boravištu djevojaka pokazuju da je Licej pružao mogućnost srednjoškolskoga obrazovanja ne samo Zagrepčankama već i ostalim djevojkama diljem Banske Hrvatske, dok su polaznice latinskoga smjera Liceja i njihove učiteljice otvorile

vrata Sveučilišta u Zagrebu za žene. Prema mišljenju autorice, tim činom uklonile su najvažniju prepreku ekonomskoj, društvenoj i političkoj emancipaciji.

Dvoje autora analiziralo je važna pitanja iz povijesti žena XX. stoljeća. Suzana Leček bavi se pitanjem o povezanosti žena uz rad i djelovanje Hrvatske seljačke stranke. U članku pod zanimljivim naslovom *“Dosada se samo polovica hrvatskog naroda borila”. Hrvatska seljačka stranka i žene (1918.-1941.)* (93-130) autorica istražuje ideologiju i djelovanje triju ženskih organizacija vezanih uz HSS i njegov “hrvatski seljački pokret”, i to ženskih organizacija HSS-a, Seljačke sloge i Hrvatskog srca. Sve tri udruge su, dokazuje autorica, usprkos konzervativnoj retorici, uspješno uvodile svoje brojne članice u javni život, pa čak i politiku. Iako nisu dobile pravo glasa i nisu sudjelovale na sastancima “muških” organizacija HSS-a, postale su vidljive u društvu tako što su javno djelovale na tipično “ženski” način, kroz kulturni i humanitarni rad.

U radu naslovljenom *Žene u logoru “Danica” kraj Koprivnice 1941.-1942. godine* (131-165), na osnovi izvorne građe i literature, Zdravko Dizdar navodi broj žena u logoru, kriterije po kojima su dospjevale u nj, pritom jasno ističući tri kriterija: rasni, politički i kriminalni. Pomnom analizom izvora dolazi i do podataka o podrijetlu žena, njihovu teškom životu u logoru te daljnjoj sudbini i stradanjima. U prilogu (166) autor iznosi detaljan popis logorašica “Danice” s koprivničkoga područja koji je načinio sintetiziravši podatke iz više relevantnih izvora.

Zbog zanemarivanja ženske povijesti u razdoblju socijalizma, dvije autorice – Dijana Dijanić i Iva Niemčić – posvetile su svoj rad upravo toj tematici. U radu pod naslovom *Sjećanje žena na život u socijalizmu – prilog ženskoj povijesti (179-199)* autorice nastoje istražiti povijest žena i njihovih identiteta u razdoblju socijalizma, koristeći se pritom tzv. feminističkom istraživačkom metodologijom,¹ i omogućiti analizu koja će biti osjetljiva na povijesne, političke i kulturne razlike.

Drugi dio časopisa započinje preglednim radom Roberta Kurelića pod naslovom *Pregled povijesti grofova Celjskih* (201-216). Na temelju literature i objavljenih izvora autor, analizirajući problematiku stjecanja grofovske i kneževske časti te sukob s Habsburgovcima daje opširniji prikaz povijesti te velikaške obitelji.

Slijedi članak *“Pax britannica” i Osmansko Carstvo u 19. stoljeću (ekonomski aspekti britansko-turskih odnosa)* (217-236) autora Josipa Vrandečića. Srž toga rada je detaljna analiza dinamike britansko-osmanskih komercijalnih odnosa u XIX. st. gledanih kroz prizmu dviju faza: prva u razdoblju od 1820. do Berlinskoga kongresa i druga od kraja Velike istočne krize do Prvoga svjetskog rata.

Odnos biskupa Jeronima Milete prema komunističkome režimu (237-264) u razdoblju između 1945. i 1947. analizira autorski dvojac Miroslav Akmadža i Roman Stipančević. Autori navode

¹ Feministička metodologija polazi od pretpostavke da načini komuniciranja, jezik, način življenja određene grupe, u ovom slučaju žena u socijalističkom društvu, mogu biti kvalitetno izučavani samo uzimajući u obzir modele istoga kulturno-historijskog i civilizacijskog diskursa. Inače, »Sjećanje žena na život u socijalizmu«, međunarodni je projekt, započet 1995. godine na inicijativu češke sociologinje Jirine Šiklove.

kakav je bio općenito položaj Katoličke crkve u Jugoslaviji u tom periodu, kao i kakav je bio odnos komunističkih vlasti prema biskupima, a osobito se usredotočuju na osobu šibenskoga biskupa J. Milete. Poseban osvrt daje se na biskupove česte prosvjede kod državnih vlasti u svezi s različitim protuvjerskim izgređima, nezakonitim uhićenjima, prisvajanjem crkvene imovine, narušavanjem temeljnih vjerskih sloboda od strane vladajućega režima. Iz svega se izvodi zaključak da su biskup Mileta i Šibenska biskupija dijelili sudbinu cijele Katoličke crkve u Jugoslaviji.

Pregledni članak na engleskome jeziku pod naslovom *Who is interested in the ex-Yugoslav region? – A short directory of the key scholars in Japan* (265-274) napisao je Keichi Kubo sa Škole političkih i ekonomskih znanosti na Sveučilištu u Wasedi. Autor nastoji dati kratak pregled školaraca i studenata u Japanu, koji studiraju pri Udruzi za istočnoeuropske studije (*Association for East European Studies*), osnovanoj 1975., a čiji su interesi vezani za bivšu jugoslavensku regiju (zemlje nekadašnje SFRJ), i to uz različita znanstvena područja povijesti, politike, ekonomije, književnosti i jezika.

Prilog za bibliografiju radova o Marku Polu (275-284) izradio je Ozren Kosanović. Autor je svu važniju literaturu donio u popisu bibliografije sadržane u 193 jedinice. Bilo je to vrijedno sabrati, ističe Kosanović, zbog kontroverzi u suvremenoj historiografiji veznih uz Polovo putovanje u Kinu. Opis toga putovanja jedno je od najvažnijih vrela za povijest Azije u XIII. stoljeću.

Opširan *Pregled literature o ratnoj mornarici Habsburške Monarhije* (285-301) u Puli donosi Slaven Ružić. Nastanak, djelovanje i značenje te mornarice, u kojoj je djelovao niz hrvatskih časnika i mornara, u hrvatskoj su historiografiji još nedovoljno istraženi te je stoga ovaj pregled radova njemačkih, austrijskih i hrvatskih autora, iako nepotpun, od velike pomoći za daljnja istraživanja te tematike.

Na kraju *Historijskoga zbornika*, u sklopu rubrike *Ocjene i prikazi* (303-326) prikazano je devet naslova domaće i strane historiografije. Također je dan osvrt na tri održana međunarodna znanstvena skupa i osnutak Društva za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju 2005. godine (327-334).

Posljednje stranice *Zbornika*, u rubrici *In memoriam* (335-338), posvećene su zaslužnim preminulima povjesničarima: redovitom profesorom Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu dr. sc. Ljubiši Doklešiću (1929.-2005.), istraživaču tema iz povijesti jugoistočne Europe, i znanstvenoj savjetnici Hrvatskog instituta za povijest dr. sc. Bosiljki Janjatić (1936.-2006.), koja se bavila temama iz povijesti Hrvatskoga primorja, Rijeke i Istre.

Historijski zbornik renomirani je znanstveni časopis povijesne znanosti u kojemu su prezentirani radovi priznatih hrvatskih i stranih povjesničara koji se bave historiografskom problematikom od ranoga srednjeg vijeka pa sve do suvremenog doba (Domovinskoga rata). Osim izvornih znanstvenih radova, koji svojom vrijednošću pridonose novijoj hrvatskoj historiografiji, u *Zborniku* su zastupljeni i vrijedni pregledni članci kao i recenzije najnovijih znanstvenih i stručnih publikacija. I ovo izdanje *Zbornika* na uobičajenoj je visokoj znanstvenoj i stručnoj razini kako i dolikuje časopisu s tako dugom znanstvenom tradicijom.

Zrinka Novak